

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 656 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinisho Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeve	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	198
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi.....	203
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi.....	207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	232
Шерматовна Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi	243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг	248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	264
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	268
Uzakova Umida Ruzievna	
Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	278
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	295
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	300
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	
Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari	312
Olimova Nodira Xamrakulovna	
Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvda faoliyat uzluksizligini baholash.....	331
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий.....	335
Махкамова Надира Саидмуратовна	
Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili	340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish	345
Xudoyorov Laziz Niyojovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna	
Mamlakatimizda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari	351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilgan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi.....	357
Amonova Dilafroz O'tkurovna	
To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish	362
Axmedov Miraziz Alisherovich	
Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari	367
Hamrokulov M. O.	

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalarini faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi.....	375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodilloevich	
Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati.....	379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе	388
Шадиева Дилдора Хамидовна	
Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan o'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari.....	402
Oybek Toshtemirovich Karimov	
Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish	406
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba.....	412
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Takroriy ekinlar urug'ini to'g'ridan-to'g'ri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti.....	418
Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li	
Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli.....	422
Abdullayeva Dildora Qudratovna	
Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari	425
Adxamov Samariddin	
Barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati.....	430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xo'jaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda.....	435
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari.....	441
Maxamadaliyeva Mahliyoqon Maxamadmurod qizi	
Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari.....	448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati	453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar o'g'li	
Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili	459
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish	466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamg'armalarning ahamiyati va o'rni.....	473
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Ajibayeva Raiya Maxsudovna	
Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning o'rni	479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ.....	482
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari.....	490
Burxonov Asliddin Asqar o'g'li	
Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi.....	497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna	

Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана.....	503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна	
Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari.....	509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich	
Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане	513
Холдарова Фариза Тухтабаевна	
Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют.....	519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович	
Efficiency of Internal Audit Service and Report Improvement: Control of Sanatorium-Wellness Institution	528
Shafkarov Fahriddin Khudaiberdievich	
Development of Digital TV Services in the Conditions of Digitalization of the Economy.....	534
Farhad Karimov	
Kichik biznes faoliyatida muhim muvaffaqiyat omillarini belgilashning ahamiyati va ularni baholash.....	538
Kabulova Nurg'o'zal Umirbek qizi	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ekonometrik tadqiq etish.....	541
Muminova Maxbuba Abduvafayevna	
Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini baholash.....	548
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
Tadbirkorlik subyektlari tashqi savdo faoliyatini ichki tartibga solishni takomillashtirishning ayrim jihatlarini..	552
To'rayev Nurbek Muxammadovich	
Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili.....	557
Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich	
Strategik boshqaruv hisobi va uning uslubiyotini takomillashtirish masalalari.....	562
Sharipova Shoxida Abdinabiyeвна	
O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlari.....	567
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning kontseptual jihatlarini	574
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Tijorat banklari foydasini soliqqa tortishning ayrim me'yoriy-huquqiy asoslari	578
Turanov M. Sh.	
O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida tijorat banklarining o'rni.....	586
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna	
O'zbekistonda tayyor kiyimlar bozori ko'lamini oshirishda marketing strategiyalarining samaradorligi.....	596
Urazov Mansur Musurmanovich	
Yevropaga barqaror eksport va qishloq xo'jaligida yashil rivojlanish uchun	
Mosh bozori strategiyalarining ta'sirini baholash	599
Valiyeva Aziza Anvar qizi	
Rangli tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonlarini paralellashtirish	605
Xidirova Barchinoy Ilxomovna	
Korxonalarda ishchi personal ehtiyojlarini motivatsiyaga ta'siri	610
Aripov Oybek Abdullayevich, Axmedov Muzaffar Shokirjonovich	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в	
маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ	615
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	623
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Positioning Textile Products in Competitive Strategy	626
Икрамова Нодира Бурхон кизи	

Sanoatni tarkibiy o'zgarishlar asosida maqbullashtirish va samaradorlik ko'rsatkichlarini prognozlash.....	631
Kasimov Azamat Abduraimovich	
O'zbekiston Respublikasi budjetini shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	638
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
To'qimachilik klasterlari eksport salohiyatini boshqarish masalalari.....	645
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
Влияние плодородности почвы на урожайность хлопчатника в хлопково-текстильных кластерах Республики Каракалпакстан	650
Сагиева Молдир Оразбай кизи	

TEMIR YO'L TRANSPORTIDA XIZMAT KO'RSATISH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHNING RETSEPTIV TAHLILI

Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili qalamga olingan. Muallifning e'tiroficha, temir yo'l va uning iqtisodiy faoliyati mamlakatlarning qudratini, texnologik ravnaqini belgilovchi mezon sifatida taraqqiy etib borishi davomida xizmatlar va ularning turlari ko'payib borgan, xizmat ko'rsatish faoliyatini alohida tariflarga, o'lchov me'yorlariga hamda tasniflarga bo'lishga yetaklagan.

Kalit so'zlar: temir yo'l, transport, xizmat ko'rsatish, texnologik ravnaq, yo'l iqtisodiyoti, kundalik ehtiyoj.

Abstract: The article contains a prescriptive analysis of the development of the service process in railway transport. According to the author, during the development of the railway and its economic activity as a criterion determining the power and technological development of the countries, services and their types have increased, service activities have been divided into separate tariffs, measurement standards and classifications.

Key words: railway, transport, service, technological development, road economy, daily need.

Аннотация: В статье содержится нормативный анализ развития процесса обслуживания на железнодорожном транспорте. По мнению автора, в ходе развития железной дороги и ее хозяйственной деятельности в качестве критерия, определяющего мощь и технологическое развитие стран, увеличились услуги и их виды, были выделены отдельные тарифы, стандарты измерений и классификации.

Ключевые слова: железная дорога, транспорт, сервис, технологическое развитие, дорожное хозяйство, повседневная потребность.

KIRISH

Jahon mamlakatlari bo'ylab yuk tashish xizmati xalqaro iqtisodiyot uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib berdi, bu o'z navbatida, global miqyosda xizmatlarni xarid qilish orqali jo'g'rofiy jihatdan ixtisoslashuv va sanoatni yanada rivojlantirish imkonini berdi. Ushbu nashr loyiha va g'oyalarni aniqlash, shuningdek, barqaror transport tizimi doirasida temir yo'l va daryo transportini tahlil qilishga uslubiy yondashuvni ishlab chiqish maqsadida submintaqadagi transportni ko'rish masalalari muhokamasiga katta hissa qo'shmoqda ^[2].

Iqtisodiy nuqtai nazardan, transport tizimi va uning xizmatidan foydalanish megapolislar uchun katta ahamiyatga ega. Ular bir paytning o'zida yuqori va past, shuningdek, o'rta daromadli mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni rivojlantiruvchi va kengaytiruvchi manbalaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan shahar transporti aholi hayot tarzi farovonligi uchun zarur bo'lgan mehnat bandligi, sog'liqni saqlash, ta'lim, shu bilan bir qatorda ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkonini beradi ^[2]. Shu bois mamlakatlarning iqtisodiy o'sishi va har bir kishining kundalik ehtiyojlariga bevosita ta'siri transport tizimisiz to'laqonli sanalmaydi.

Transport sanoati vositalari shaharlardagi yo'lovchilar uchun yuqori sig'imli, yuqori tezlikdagi jamoat transporti turlari bo'lganligi sababli, shahar temir yo'li (metro va shahar atrofidagi temir yo'l), yengil temir yo'l va avtobus tezkor tranziti (BRT) kabi yuqori sig'imli, maxsus yo'l jamoat transporti tizimlari shahar tranzit strategiyalari uchun juda muhimligini namoyon etadi. Ularga shaharning uy-joy qurilishi, yerdan foydalanish va iqtisodiy rivojlanish bo'yicha qarashlari va maqsadlari bilan uyg'unlashtirilgan yaxlit jamoat transporti tarmog'ining bir elementi sifatida e'tirof etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil, tizimli tahlil, statistik guruhlash, sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Temir yo'l transporti xizmati iqtisodiyot nazariyasi va uning ta'limot sifatida talqin etilishidan yiroq soha ko'rinishida vujudga kelgan bo'lib, temir yo'llarning iqtisodiy xususiyatlari va mazkur tarmoq bilan bevosita bog'liq bo'lgan muammolar iqtisodiyotning evolyutsiyasiga, rivojlanishiga salmoqli ta'sir ko'rsatdi va alohida fan sifatida tadqiq etila boshlandi. Bu o'z navbatida zamonaviy sanoat tashkiloti (ST) iqtisodiyotidagi ko'plab temir yo'l sanoati bilan bog'liq muammolar va ijtimoiy-siyosiy ziddiyatlar negizida ajralib chiqdi.

Ko'plar e'tirof etilgan hududiy manzillarda turli bozorlarga turlicha xizmat ko'rsatadigan, shu bilan bir qatorda yirik hajmdagi pul maablag'ini talab qiladigan strategik operatsiyalarning asosiy texnologik faoliyati ishlab chiqarish jarayonidagi murakkab va operativ boshqaruv qarorlari, yuk tashuvchilar va buyurtmachilar o'rtasidagi nizolar va tegishli hukumat siyosati aralashuvi temir yo'q xizmati faoliyatini iqtisodiy nazariy jihatdan tizimlashtirish hamda strategik taraqqiy ettirishni taqozo etdi.

Temir yo'l transporti xizmatining iqtisodiyoti va zamonaviy sanoat tashkilotlar o'rtasidagi mutanosiblikda olib boriladigan faoliyatni temir yo'l transporti iqtisodiyoti evolyutsiyasida uning resurslarni unumli boshqarish va yuk tashishga tegishli nazariyalarga asoslanadi. Xususan, 1850-yilda AQSh iqtisodchi olimi Dionisius Lardner tomonidan temir yo'lning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, uning texnologik jihatdan boshqa sanoat tarmoqlarining iqtisodiy faoliyatiga ko'magi va ijobiy ta'siri, uning asosida iqtisodiyotni rivojlantirish yuzasidan xizmat turlarini yoritgan ^[3]. U o'zining ilmiy-nazariy qarashlari ostida temir yo'lining sanoat iqtisodiyoti rivojlanishidagi ahamiyati va zarurati yuzasidan infratuzilmaviy imkoniyatlari hamda ustunliklarni alohida e'tirof etgan holda iqtisodiyotning asl masalasi sanalmish tejamkorlikka asosan-og'ir sanoat ishlab chiqarish faoliyatidagi xarajatlarni kamaytirishga, ishlab chiqarish unumdorligi hamda iqtisodiy tavakkalchilikni so'ndirishga intiladigan transport yo'l xizmati faoliyati va uning san'atidagi har bir o'zgarish yoki takomillashuv mamlakatning milliy iqtisodiyotidagi iste'mol va ishlab chiqarishni rag'batlantirish, aholi boyligini va turmush tarzini yaxshilash maqsadida uning mutaxassislari oshirish, texnik jihatdan takomillashishi uchun davlar tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi lozimligini ta'kidlab o'tgan ^[3].

1865-yilda ingliz iqtisodchi olimi E.Chedvik temir yo'l iqtisodiyotini rivojlantirish uchun investitsion jozibadorlikka muhtojmasligi alohida urg'u bergan, unda xizmat ko'rsatish faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor berish lozimligini, shu bilan bir qatorda, uning insonlarni tashishda sinflarga va qulayliklarga ajratgan holda tizimlashtirishning iqtisodiy imkoniyatlarini yoritgan ^[4]. Buning asosida ko'plab mamlakatlar sanoat tarmoqlari orasida temir yo'lni ocha boshlashgan, jumladan, Yaponiya, Korea, Xitoy, O'rta Osiyo hamda Uzoq sharq mamlakatlari temir yo'llarini barpo etishdi.

A.M.Vellington ismli ingliz iqtisodchi olimi tomonidan 1887-yilda temir yo'llarni joylashtirishning iqtisodiy nazariyasini ishlab chiqilgan bo'lib, unga ko'ra eng oqilona xarajatlarni ta'minlash maqsadida temir yo'llarni barpo etishni qat'iy nazorat qiluvchi va uni moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi sharoitlarni baholash, uni tahlil qilish batafsil keltirilgan bo'lib, uning avtomobilsozlik, tayyorasozlik, mashinasozlik singari asosiy yetakchi tarmoqlarni texnik-iqtisodiy jihatdan ta'sirini to'laqonligini ta'minlash har bir mamlakatga tashuvchi transport vositalari orqali kirib kelishi borasida ko'plab maslahat va ko'rsatmalar berilgan ^[5].

Artur Hedli tomonidan 1865-yilda "Temir yo'l orqali tashish: tarixi va qonunchiligi" deb nomlangan risolasi AQSh va Buyuk Britaniyada nashr etilganidan so'ng xususiy temir yo'llarini qurish va undagi xizmatlarni oshirish maqsadida raqobatbardoshlikni ta'minlash va xorij tajribasiga doir ma'lumotlarni mutasaddi tadbirkorlar uchun yo'riqnoma vazifasini o'tagan ^[6]. Hedli o'zining risolasida iqtisodiy yondoshuviga ko'ra e'tirof etgan masalalar temir yo'l xizmatlari va uning tariflariga doir bo'lib, uning samaradorligini hisoblash usullari bilan nirgalikda o'z risolasini yoritgan. Bu o'z navbatida temir yo'l iqtisodiyotidagi keskin o'zgarishlar va uning qurilishi bilan bog'liq diplomatik aloqalarga yetaklagan. Bu borada u o'zining risolasida 1894-yilda Ch.Kuli AQSh temir yo'lining texnik parametrlari, jo'g'rofiy e'tiborga olish lozim bo'lgan jihatlar, uning mexanik va fizik xususiyatlari asosida iqtisodiy muhitga ta'siri borasidagi fikrlarini klassifikatsion ifodasini topdi ^[7]. Shuningdek, temir yo'l iqtisodiyotiga asos solishda alohida o'ringa egaligini hamda bunda temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish uchun xizmar ko'rsatish byurolarini tashkil etishga bo'lgan munosabatni o'zgarishiga turtki bo'lgan. Shu asnoda temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish faoliyati rivojlanib borgan.

Temir yo'l transporti xizmati iqtisodiy jihatdan nechog'lik kerakli infratuzilma ekanligini amalda sinab ko'rgan xalq sanoat tashkilotlari atrofida safi kengayib, asosiy maqsadi kapitalni uzluksiz aylanmaviy daromadiga ega bo'lish sifatida mukhlchilik shaklini boshqarishda yangi shakllarni ishlab chiqilishiga ta'sir etgan. Bu mamlakatning qimmatli qog'ozlar, bank hamda moliyaviy tizimida o'zgarishlar bo'lishiga olib kelgan bo'lsada, mazkur davriy boshqaruv qancha tez ish boshlansa shunchalik katta ustunlikka ega bo'lish imkoniyatini anglatardi. Bu iqtisodiyot nazariyasida alternativ xarajatlar tushunchasini takomillashtirib, asosiy qiyoslama temir yo'l transporti orqali ko'rsatiladigan xizmat bo'lgan.

AQSh iqtisodchi olimi E.Jonsonning fikriga ko'ra, "temir yo'l transporti xizmati har bir mamlakatning bank faoliyatini va uning moliyaviy qudratini belgilab bera oladi" ^[8, 65-b]. Mazkur mulohazaning kelib chiqishi mam-

lakatning temir yo'lini qurishga ajratuvchi mablag'i va uni xizmatlar turi bilan mustahkamlab, muqim o'ringa ega bo'lish bilan bog'liq motivni ifodalaydi.

Yuqoridagi temir yo'l va uning iqtisodiy faoliyati mamlakatlarning qudratini hamda texnologik ravnaqini belgilovchi mezon sifatida 1897-yildan boshlab ilgari surila va taqqoslanmasi bo'la boshladi. Bu o'z navbatida temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish faoliyatini alohida tariflarga, o'lchov me'yorlariga hamda tasniflarga bo'lishga yetakladi. Xususan, 1897-yilda ingliz iqtisodchi olimi Akwors tomonidan temir yo'l tariflari tasnifi va uning iqtisodiy-moliyaviy ahamiyatiga tegishli maqolasi nashr etilgan. Unga ko'ra muallifning fikrlaridan kelib chiqqan holda temir yo'l ijtimoiy xizmatni qoplay olishi uchun xizmat ko'lamini kengaytirish va uning tariflarini yuridik jihatdan asosli taqsimot asosida olib borilishi lozimligini ta'kidlagan ^[9]. Mazkur mulohazaning o'zlashtirilma shaklini bugungi kunda o'ta taraqqiy etganini ko'rish mumkin bo'lib, uning kelib chiqishiga temir yo'l transporti sanoat tarmog'i hamda uning xizmat sohasi turtki bo'lgan. Natijada, temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish keskin rivojlandi. Jumladan eksport, bojxona, g'aznachilik singari faoliyatning yangicha xizmatlari xalqqa va tadbirkorlarga korsatila boshlandi.

443 ta temir yo'l transportida xizmat ko'rsatishga 659 ta tarif shakllantirilgan bo'lib, undan dastlab AQSh foydalangan, so'ngra mazkur ko'rsatma global miqyosda ommalashib, Shvetsariya, Germaniya, Angliya, Fransiya singari mamlakatlarda keng tadbiiq qilina boshlangan. 1907-yilga kelib, temir yo'l transporti Yevrosiyo, Shimoliy Amerika hududlarini batamom egallaydi ^[10].

1910-yilda Shvetsariyada temir yo'l stansiyalarida chipta sotuvchilaridan tashqari ma'lumot beruvchilar xizmati bilan faoliyat yuritishni kengaytirishga muvaffaq bo'lishadi. Bu o'z navbatida 1915-yilda uzluksiz xizmat ko'rsatishga o'tishni taqozo etganligi bois, smenali ish faoliyati rejimiga o'tilishiga turtki bo'ladi.

Dastlab bu tartib kuniga 14 soatdan davom etgan, so'ngra 1916-yilda 12 soatga o'tilgan ^[10]. 1915-yilda F.Dikson AQSh iqtisodchisi tomonidan temir yo'l hududlararo soatlarning farqlari temir yo'l peshtaxtalarida turli hududlarning nomlanishi ostida ularning joriy vaqtdagi soati nechchini ko'rsatishi keltirila bosshlandi ^[11]. Bu xizmatlarning detallashib, insoniyat uchun qulaylik va uning asosiy ahamiyatidan kelib chiqqan holda takomillashib borganligini namoyon etadi. Jumladan, temir yo'l transportida insonlarga xizmat ko'ratishda mulkini talon-taroj qilinishini oldini olinishi uchun nazorat va tartibot hodimlarini yollash, shuningdek, ularni turli tillarda gaplasha olishi uchun alohida o'qitilganligi bilan asoslash mumkin. Shu bilan bir qatorda, temir yo'l transportida xizmat ko'rsatishning jihozlarga alohida ahamiyat berilishi, uning vagonlararo joylashuvi hamda logistik munosabatlar yangi bosqichda faoliyat olib borishni boshladi.

XX asrda butun dunyo iqtisodiyot tizimida katta o'zgarishlar ro'y berdi. Muqobil transport texnologiyalari, ayniqsa, umumiy foydalanish holatidagi avtomobil yo'llaridan foydalanadigan avtomototransport vositalari soni ko'paydi. Umuman texnologiyada va unumdorlikda yutuqlar oshib, masofani o'tish uchun real xarajatlar pasayib ketdi, bu esa bozor markazlari o'rtasidagi savdo va raqobatning kuchayishiga olib keldi. Aholi sonining ko'payishi, shuningdek, daromad darajasining o'sishi kuzatildi. Bu yanada keng va ko'lamli bozorlarga olib keldi. Bu temir yo'l transportida vositalarining bohsqarilishi va jadvalini ishlab chiqishni taqozo etib, "transport masalasi"ni iqtisodiy matematikaga asoslangan uslubni modellashtirishga olib keldi. Bunda temir yo'l transporti orqali xizmat ko'rsatishda muqobil yo'llar trayektoriyasini tuzish hamda gavjum shaharlarga kirib borishga ehtiyojni oshishiga olib kelganligini aytish mumkin.

Dastlab temir yo'l transporti aralash holda ham odamlarni ham resurslarni tashish bilan xizmat ko'rsatgan bo'lsa, transport masalasi ishlab chiqilgandan so'ng temir yo'l kompaniyalari xizmat ko'rsatishni segmentlay boshladilar. Unga ko'ra turli xomashyo va materiallar, oziq-ovqat ta'minoti resurslari va hayvonlarni tashishni odamlarni tashishdan holi tarzda amalga oshirish lozimligi va bunda uning samaraliroq ekanligini e'tirof etdilar.

Ingliz iqtisodchi olimi D.Nup fikriga ko'ra, temir yo'l transportining kelajagi texnologik rivojlanishi uchun uning sanoat va insonlarga xizmat qilishini tasniflash orqali imkoniyat berilishi natijasida, temir yo'l xizmati boshqa tarmoqlarga ham kirib borishiga erishishi mumkinligi bilan izohlangan ^[11]. Bu 1925-yildan alohida olib borila boshlangan jarayon va tajriba shuni namoyon etdiki, insonlar temir yo'ldan foydalanishda uning sanoatning konchilik, ichki tashish vositasi hamda resurslarni yetkazib berish, import va eksport faoliyatini har bir sohasiga tegishli tarzda daromad keltira boshlandi. Bu mamlakat budjetini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etib, sih o'rinlarining oshishi, xizmatlarning mustahkamlanishi uchun tarmoqlararo hamkorlik va mutanosib ish tarzining olib borilishiga turtki bo'ldi. Xususan, lokomotivlar, metropoliten, elektrichka, ekspress hamda vagonlar, konteynerli vagonlar singari turlarni uch yirik guruhga jamoat, sanoat va tashkilotlarning foydalanishi uchun hamda shahar temir yo'llari (metropoliten va tramvay) transportlariga ajratildi.

Temir yo'l transporti taraqqiy etib borishi davomida xizmatlar va ularning turlari ko'payib borgani sari nazorat qilish darajasi sustlashib, ichki ishlar hodimlarni jalb etishga ehtiyojni oshirdi. Bu o'z navbatida har bir temir yo'l transportidan foydalanishda yo'lovchilarning huquqiy majburiyatlari hamda ixtiloflarining ishlab chiqilishiga sabab bo'ldi. Buning oqibatida temir yo'l xizmatida yo'lovchilarga qat'iy nazorat hodimlari har bir vagonlarda joylashtirila boshlanib, ularning xizmat ko'rsatishi emas, balki vagonning ichki tartibini nazorat va yaxshilashga qaratila boshlangan.

Temir yo'l transportidan foydalanishning yagona raqibi suv transportida xizmat ko'rsatilishidan foydalanish bo'lib, temir yo'llarni suv ustida qurishga erishilgan. Albatta bu barcha joyda keng imkoniyatlar ochib bermagan, negaki, suv sathining izn beruvchi texnik-iqtisodiy sharoiti va xossalari yirik hajmni tashkil etmagan. Bu temir yo'l transportiga investitsiya qilishga turtki bo'lib, suv havzalarining ustidan ko'priksimon ko'rinishda temir yo'llarni barpo etishga qaratilgan.

Shafman tomonidan mamlakat hukumatini tartibga solish va uni nazorat qilish borasidagi mulozalar bildirilgan bo'lib, uning fikriga ko'ra mazkur sohani muntazam nazorat qilish hamda uning taraqqiy etishi xizmatlarni ko'paytirish emas, balki barcha yuk tashuvchilarni keng jamoat ishiga targ'ib qilishga aytilanadi ^[13].

Temir yo'llarni va undagi xizmat ko'rsatishni tartibga solishning tajribasi o'sha paytdagi iqtisodchilarning bashoratlari tasdiqladi, ya'ni, garchi ba'zi kutilmagan hodisalar bilancheklangan miqyosdagi iqtisodlarning dalillari ko'pchilik iqtisodchilar sodir bo'ladigan alyans va konsolidatsiya ko'lamini oldindan ko'ra olmasligini anglatardi. Bu o'z navbatida transport turlari o'rtasida sezilarli darajada qayta taqsimlash jarayonini faollashtirdi. Raqobat maydonida bu sezilarli ta'sir ko'rsatishda chetlab o'tmay, deregulyatsiyadan olingan foyda samaradorlikni oshirdi va temir yo'l xizmati bozorlarni munosib rag'batlantirdi.

Tartibot ishlarini yirik guruhlardan biri bo'lgan sanoat va tashkilotlarga xizmat ko'rsatishda yuk tashuvchilarning har bir temir yo'l transportiga joylangan vositalarni kirish va chiqishini nazorat qilish funksiyasini ilk bora 1926-yilda R.Viker tomonidan taklif etilgan bo'lib, unga ko'ra oziq-ovqat mahsulotlarini tashishda qabul qilish va uning manzilga yetgunga qadar zaruriy harorat, sharoit va joriy holatini yaxshilash yuzasidan foydalanish, uning faollashtirilishi natijasida temir yo'llarda gigiyenik xizmat ko'rsatishga da'vat etuvchi an'ana shakllantirilishiga manzilli qaratilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatishda temir yo'l kompaniyalari egalari va muhandislari tomonidan muzlargich ko'rinishida foydalanishda muzdan ishlatganliklari hamda ularning tarkibiy va holatiga ko'ra nazoratdan o'tkazib, uni qabul qilish va qilmaslik yuzasidan xizmat ko'rsatishga astoydil erishildi. Natijada, temir yo'l transportida xizmat ko'rsatishda yotoqli joylar uxlashga moslashtirilgan holda kengaytirildi. Shuningdek, odamlarni tashish vagonlarida oziq-ovqat bilan ta'minlash vagoni hamda hodimlari bilan to'ldirildi. Bu xizmat ko'rsatishda har tomonlama poyezdlarning imkoniyatlaridan foydalanishga alohida e'tibor berilganligini anglatadi.

Ta'kidlash joizki, temir yo'llarning (aniqrog'i, ularning ma'lumotlarining) umuman iqtisodchilar uchun empirik xarajatlar tahlilining rivojlanishiga ta'siri tobora ortib borishi natijasida ko'plab xususiy temir yo'l kompaniyalari o'zlarining operatsiyalari va xarajatlari haqida statistik ma'lumotlarni taqdim etishlari zarurati yuzaga keldi. Bu dispetcherlik va operatorlik faoliyatini xizmat sifatida takomillashuviga turtki bo'ldi. Ushbu ma'lumotlar xazinasi temir yo'l transportida xarajatlar xususiyatlarini tahlil qilishga iqtisodiy hamda moliyaviy jihatdan yordam berdi, shu jumladan xarajatlar va ishlab chiqarish funktsiyalarining dastlabki empirik tadqiqotlari olib borilishi orqali xizmatlarni kengaytirish va ularni modellashtirishda axborotdan samarali va o'rinni foydalanildi. Bunda xalqaro tariflar va xalqaro xizmat ko'rsatish darajalarini tasnifini shakllantirdi.

"Tartibga solishdan umidsizlik va umuman transport sanoatida raqobat kuchlarining kuchayishi temir yo'l bozorlari barcha bozorlarda kuchli raqobat muhitida ishlashi mumkin degani emas"- degan mulohaza nemis olimi P.Vol tomonidan bildirildi ^[14]. Hatto juda katta markazlarga ham bir nechta temir yo'llar xizmat ko'rsatishi mumkin". Shu bois, kompaniyalar temir yo'l xizmatini ko'rsatishda har bir stantsiyada tegishli ta'minot hodimlari hamda ichki mexanik hodimlarini yollash, bir nechta temir yo'l kompaniyalariga barterli iqtisodiy faoliyatni taklif etish orqali ustunliklarini zabt etgan.

Ko'plab mamlakatlar xususiy tadbirkorlikning qoidalari va tartibga tayanishdan ko'ra, temir yo'llarning bevosita davlat egaligi va ekspluatatsiyasi tanlovini ma'qul ko'rishdi. Bu tajribaviy jarayonlarni birinma-кетин amalga oshirishga yetaklab, ko'plab mamlakatlarning ikkala variantni ham sinab ko'rishga muvaffaqa bo'lganliklaridan kelib chiqqan holda butun dunyoda temir yo'llarni tashkil etish va ularni ishlatish usullarida juda ko'p farqlar mavjudligini qayd etdilar.

Ijtimoiy-iqtisodiy haamda huquqiy traktatlarning majmuaviy uyg'unligini ta'minlagan holda o'z davrining eng nufuzli yozuvchilarining ish to'plamlari, mahalliy amaliy qo'llanmalar, formulalar, oddiy asarlar, risolalar, maktublar, nutqlar va boshqa asarlariga tayangan holda misollar keltirilib, temir yo'l transporti iqtisodiyotini korrupsiyadan hamda parokandaligidan undagi xizmatlarning taklif etilishi qutqara olishini asoslagan. Natijada, temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni tizimlashtirishni asoslashga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlari dolzarblikni kasb etdi, biroq ularni risolalar, maqola va eshittirishlarda e'lon qilinishi mamlakatning strategik axborotining tarqatilishini anglatgani bois, bu kabi ma'lumotlar XX asrga yaqin ilm ahliga havola qilina boshlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekistonda xalqaro turizm va temir yo'l infratuzilmasining istiqbollari. Xalqaro forum. Jizzax. 2018-yil, 29–30-avgust.
2. Jo'raboyev N.Yu. O'zbekiston transport-yo'l tizimidagi islohotlar. //TAYI Xabarnomasi. 2016. 2-3-son, 124-bet.
3. Lardner D. Railway Economy: A Treatise on the New Art of Transport, Its Management, Prospects and Relations.. – Scholarly Pub Office Univ of, 1850.
4. Chadwick E. Address on Railway Reform. By Edwin Chadwick. – Longmans & Company, 1865.
5. Wellington A. M. The economic theory of the location of railways: an analysis of the conditions controlling the laying out of railways to effect the most judicious expenditure of capital. – J. Wiley & sons, 1887.
6. Hadley A. T. Railroad transportation: Its history and its laws. – GP Putnam, 1895.
7. Кули Ч. Теория транспорта //Публикации Американской экономической ассоциации. – 1894. – Т. 9. – №. 3. – С. 13-148.
8. Johnson, E. R. (1895). The Industrial Services of the Railways. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 5(6), 69-86.
9. Acworth W. M., The Theory of Railway Rates, The Economic Journal, Volume 7, Issue 27, 1 September 1897, Pages 317–331
10. Newcomb, H. T. "The Diminished Dollar and Railway Rates." The North American Review, vol. 189, no. 641, 1909, pp. 561–72. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/25106337>. Accessed 10 May 2024.
11. Schumpeter, Joseph, et al. "Railway Rate Making: Discussion." The American Economic Review, vol. 4, no. 1, 1914, pp. 81–100. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/1827705>. Accessed 10 May 2024.
12. Sharfman I. L. Railway Regulation: An Analysis of the Underlying Problems in Railway Economics from the Standpoint of Government Regulations. – La Salle extension university, 1915.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.